

TRETS CARACTERÍSTICS DE LA MEDICINA NOUCENTISTA

Ferran SABATÉ I CASELLAS

Amb el canvi de segle, la medicina catalana també dona un tomb, iniciant un període fecund i brillant, que dura fins l'any 1939 i àdhuc és perllongat per les seves figures més senyeres a l'exili, i la seva influència perdurarà fins als nostres dies. És el període que alguns estudiosos de la nostra sanitat han batejat amb el nom de Medicina Noucentista (I), per coincidir en el temps i en l'espai amb el fenomen político-cultural també anomenat Noucentista.

Com en tants altres aspectes de la nostra vida col·lectiva del segle XX, el clam i l'empenta sorgí del catalanisme decimonònic. Aquells metges de la Unió Catalanista foren el seus adalils més agosarats.

La primera característica de la Medicina Noucentista fou el seu nacionalisme abrindat i militant. Era la vesant científica del catalanisme que pretenia crear ciència nacional. Els capdavanters d'aquest moviment foren Josep M. Roca i Heras, Josep Tarruella i Hermenegild Puig i Sais. El primer guarda el mèrit d'haver llegit la primera comunicació científica en Català, l'any 1898, en una sessió de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques. Dos anys després, el 1900, des de les pàgines d'una revista de circulació general, llença la seva proclama "Als metges catalanistes"(2). Però el veritable manifest nacionalista fou escrit per Josep Tarruella, el mateix any 1900, des de les mateixes planes de la revista Joventut i amb el mateix títol: "Als metges catalanistes"(3) diu: "No n'hi ha prou amb fer indústria, comerç i art seriosos per enaltir la nostra terra: cal fer ciència nostra, ab segell català, à no tardar convertida en veritable font de riquesa y causa d'admiració. Treballem-hi companys, treballem-hi fermament en aquesta renaixença que tant amunt ens aixecaria y tan transcendent faria al Catalanisme".

I encara, en Ricard Portella a les planes de la mateixa revista Joventut, escrivia que: "Fer ciència es fer patria",

enllaçant amb les idees de Pasteur de que (4) "la Ciència no té pàtria, però el científic sí". Així també s'expressava Bonaventura Clotet, Secretari del I Congrés de Metges de Llengua Catalana, en afirmar que "Les manifestacions més sublimes de la nostra vitalitat són sempre fenòmens nacionals" (5).

La segona característica és la voluntat conscient i deliberada de fer tasca original, obra pròpia, crear cultura autòctona, arrelada al país i projectada al món, única via vàlida d'assolir la universalitat i el cosmopolitisme.

El mateix Josep Tarruella, en un altre article de l'any 1901 a la revista Joventut, titulat "Pseudo-ciència", ens ho explica: "La renaixença d'un poble en estat d'inferioritat científica no pot may determinarse ab la erudició monstre: aquesta es útil y fins indispensable com á trevall preparatori pera emprendre la tasca original, l'obra de construcció propia" (6).

També a l'article de presentació de la revista Empori, de gener de 1907, hi llegim: (7) "Tant com potentia vida economica, tant com organismes politichs propis, volem els catalans cultura pròpia. No ho volem ser de colònia, ni dels productes industrials, ni pels elements de govern i administració; no volem tampoch ser eternament colònia espiritual de la ciència d'exportació de França o Alemanya. Volem rebre la llum vinga d'ahont vinga, pero en aqueix canvi universal entre nacions, estem avergonyits de rebre sempre, sense may tornar res als altres homes a canvi de lo que'ens donen, aspirem a sortir d'aquesta pasivitat, d'aquest repòs de mort, per devenir membres vius de la cultura universal".

El mateix pensament expresa Bellido i Golferichs a la seva conferència a Madrid, l'any 1927, sobre el "Moviment científic a Catalunya durant els anys 1900 a 1925": "...cal treballar al màxim en el domini de la investigació original" (8). I poc després, Jaume Aiguader feia una "Apologia de la Biologia" al diari La Nau, i afirmava: "Necessitem científics per a esdevenir una veritable cultura" (9).

La tercera característica és l'interès per la recerca bàsica i la ciència experimental. No n'hi havia prou amb la simple observació i catalogació de la naturalesa i la patologia.

Calia fer un pas més endavant i interrogar a la Naturalesa. L'experimentació contribuiria a resoldre molts dels problemes-enigmes i a fer avançar la Ciència en general i la Medicina en particular, molt més en pocs anys que en tota la història de la Humanitat. Si bé l'introduïdor del mètode experimental a Catalunya fou Jaume Pi, la plenitud i generalització en el camp de la Biologia fou degut al mestratge d'August Pi i Sunyer. La Medicina Noucentista accepta i assimila plenament i majoritàriament la ciència experimental, encara que raons de tipus estructural dificultaren la seva aplicació pràctica.

Dos articles periodístics d'August Pi i Sunyer, dels anys 1900 i 1901, a la *Renaixença* (10) i *Juventut* (11), marquen el punt de partida. Tot queixant-se de "lo poc que es cultiva l'experimentació biològica a Espanya, i particularment a Catalunya", advocava per la necessitat de "construir quelcom de sòlid", tot reconeixent que "la tasca de la nostra generació és ben difícil".

Deu anys més tard, a la revista "*La Cataluña*", amb dos articles titulats: "El ideal científico de Cataluña" (12) i "El ideal y la actividad de la juventud catalana en el momento presente", reprèn el fil de la recerca bàsica com a motor de progrés.

La quarta característica és la llengua: fer ciència en Català. El renaixement literari del català durant el segle XIX no assolí l'àmbit de la Ciència, molt reduït i encastellat a casa nostra. Però amb el canvi de segle, com en tants altres aspectes de la vida col·lectiva, també varia l'actitud dels científics respecte a la llengua autòctona.

Al segle XIX, alguns havien expressat els seus dubtes o inclús negat categòricament la possibilitat de recuperació del català com a vehicle d'expressió científica. I això era cert a causa de la situació d'abandó en que es trobava la llengua per part dels mateixos científics i de les corporacions que els representaven. Però el catalanisme polític i els científics que li donaven suport, compregueren clarament que no hi podria haver un veritable floriment científic i tecnològic a Catalunya, autòcton i durader, sense l'ús per part de la comunitat científica, de l'idioma del país en les seves comu-

nicacions i publicacions. Això era palesat per l'experiència de la Renaixença, en que el renaixement de la llengua catalana havia comportat també un renaixement literari, artístic, cívic, polític i econòmic.

Els metges foren dels primers científics i professionals que valoraren i utilitzaren la llengua catalana per a la comunicació científica i l'intercanvi, cosa que no és d'estranyar si tenim en compte que en l'exercici professional i el tracte amb els malalts, el català mai no havia estat abandonat i era el vehicle d'expressió de la majoria de la població.

Aquest ús científic del català, no devia ser en detriment del coneixement i ús d'altres llengües "vehiculars" de cultura. Jesús M. Bellido recollí tota aquesta argumentació en la seva conferència donada a Madrid amb motiu de l'exposició del Llibre Català (13).

L'any 1898, de la mà del Dr. Jaume Queraltó, apareixia la primera revista mèdica escrita totalment en Català, iniciant així un camí ascendent. L'any 1907 neixen un bon nombre de publicacions científiques escrites en català. Tal vegada per la influència del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana celebrat l'any anterior, o del I Congrés d'Higiene de Catalunya, que fou el primer congrés mèdico-científic que utilitza la llengua catalana oficialment.

El col·lectiu mèdic català de finals de segle, encara que heterogeni políticament, tenia un comú ideal de progrés i modernització. També, a diferència d'altres grups de científics, gaudia d'unes característiques estructurals que feien viable aquest renaixement: nombre important de metges, certa autonomia econòmica, prestigi social, organització a nivell científic i professional.

D'altra banda, i referent a la llengua, els metges, per la seva activitat clínica, en permanent contacte amb el poble de totes les classes socials i la seva parla, no constituïen un grup elitista o tancat, sinó apte a rebre'n la seva influència. És així que ens podem explicar aquest precoç ressorgiment del català com a vehicle escrit d'expressió científica, en el camp de la medicina, anticipant-se a d'altres disciplines.

Aquesta floració de les publicacions mèdiques i científiques en català, dura tot el primer terç del segle XX, assolin la nostra medicina uns graus de maduresa, qualitat i difusió internacionals, només igualats al segle XIII. "La medicina noucentista catalana feu un esforç de recobriment tan en el camp científic com, paral·lelament, en l'idiomàtic. I en pocs anys els escrits mèdics en català foren no solament presents, sinó abundants. I de qualitat. D'això no cal dubtar-ne. Les nostres revistes eren llegides i comentades a l'estranger, en un grau fins aleshores ni somniat. I la llengua catalana acceptada i reconeguda arreu. Així, a París, la revista "La Vie Médicale" comença a publicar vers 1921 i durant un temps, un resum en català dels articles publicats originals" (14).

Jaume Aiguader explica aixís les raons de les publicacions mèdiques en català: "La nostra col·lecció no és un esplai de desvagats, no vol ésser tampoc els resultats d'un grup selecte que isolat treballa solament per a ell; la nostra col·lecció, ultra la tasca científica, la missió educativa dels metges, la valorització dels investigadors i publicistes nostres, vol ésser encara, un inici d'individualització d'una nova cultura científica. Amb tota la modèstia, amb tota la humilitat -però també amb tot l'urc- pretèn esdevenir el llevat d'una gran obra: donar personalitat científica a la llengua vernàcula" (15).

Podem concloure dient que: l'ús del català no fou pas una barrera aïllant, ans al contrari, constituí el motor del canvi, que permeté el despertar dels esperits i mogué les voluntats per produir aquest floriment de la ciència i la medicina noucentista.

La quinta característica es la voluntat de formar escola, de crear una tradició científica i aconseguir una continuïtat. Això que en apariència es tan lògic i senzill, no ho és tan entre els llatins, per raons molt variades de caràcter individual i col·lectiu, que dificulten aquesta continuïtat de la vida científica. Però amb el canvi de segle, és manifesta una decidida voluntat de treballar metòdicament i en equip. També hi apareix el concepte de tasca generacional, és a dir, que la majoria dels individus de la comunitat científica, assumeix uns objectius convergents en el temps i l'espai, en

el marc d'un programa global. Així ho manifestava A. Pi i Suñyer l'any 1901, en reconèixer que "la tasca de la nostra generació és ben difícil" (16).

A principis de segle, D. Martí i Julià llença el seu manifest "Per l'Escola Biològica Catalana", on proposava el programa següent: "Els fonaments de l'Escola Biològica Catalana que jo proposo són: qualitat purament científica en la funció clínica; individualització del cas clínic i no malalties; consciència de la vàlua transitòria de la hipòtesi actualista; concedir tanta importància a l'estudi del subjecte com al dels agents morbígens; síntesi psico-orgànica; perturbacions psicoafectives a totes les malalties; projecte curatiu i no indicacions terapèutiques; higiene; acció social de la Medicina" (17). L'anàlisi d'aquest text, ens posa de relleu moltes de les característiques de la medicina catalana noucentista i que han perdurat fins als nostres dies: una "Medicina Clínica" recolzada en la Ciència experimental i en la relació psicosomàtica; i una "Medicina preventiva i Social" basada en la higiene individual i col·lectiva, i en el reconeixement de la funció/responsabilitat social de la medicina. Això representa un trencament i una superació de les corrents de pensament decimonòniques: el positivisme i el vitalisme, proposant una síntesi bio-psico-social.

Pel mateix temps, Prat de la Riba, fent l'inventari d'allò que ens manca, (18) escrivia: "allò que ens falta(...) són mètodes de treball, és la consciència de que el nostre treball pot donar, ha de donar els mateixos resultats que dona fora". Aquí es reconeix explícitament que el mètode, la sistemàtica, la programació i coordinació, en definitiva, el treball organitzat és el secret de l'èxit en tota empresa científica.

La ciència espanyola i catalana han tingut grans individualitats. Només al XIX recordem Cajal i Peral, Ferran i Monturiol que feren aportacions importants, però no tingueren continuïtat. Una ciència de figures, és una ciència espectacular, però poc efectiva, poc transcendent. El canvi de segle exigia un canvi d'orientació. I això és el que volien els noucentistes. "El nostre esforç ha estat modest, però hom no pot negar-li un mèrit: ha estat fet en lluita amb nosaltres mateixos,

per a vèncer els nostres propis defectes, amb el ferm desig de crear una tradició, de no deixar discontinuïtat entre nosaltres i aquells que ens succeiran en els centres de treball i producció de que disposem. Res com aquesta continuïtat, com aquesta tradició, podem llegar com a herència als que deuen en son dia rellevar-nos" (19).

La discontinuïtat ha estat la nota dominant de la ciència espanyola i catalana fins als nostres dies. No és estrany doncs que el desig de tot veritable científic sigui la continuïtat; perquè un científic sense escola, és com una dona sense fills. Però una escola no s'improvisa; requereix temps i la confluència d'una sèrie d'elements estructurals i funcionals.

El modernisme dona "genis", el noucentisme forma escoles. "Però nosaltres aspirem, com hem dit tantes vegades, que tots els estudis i treballs isolats, fragmentaris, formin un cos de doctrina, regulin una tècnica pròpia, creïn finalment una escola amb caràcters ben definits" (20). Les intencions eren bones, però les circumstàncies difícils.

La sisena característica és la consciència de comunitat científica i de col·lectivitat professional.

Els metges ja contaven amb una feble tradició d'associacionisme científic i professional de caire gremial. No obstant, aquestes institucions portaven una vida lènguïda i esmortida, sense cap influència decisiva en el desenvolupament científic o professional. Fou la ventada del catalanisme que, en el tombant del segle, transforma l'esperit d'alguna d'aquestes institucions o en crea de noves; despertant en el col·lectiu sanitari, la consciència de medicina catalana, com a quelcom propi i diferencial.

Oriol Casasses esmenta com a fets més representatius de l'aparició d'aquesta consciència de medicina catalana els següents: (21)

- 1) Aparició de publicacions mèdiques en català, des de l'any 1898 en endavant.
- 2) Els congressos catalans, en tots els quals, la participació dels metges fou important qualitativament i quantitativament.

El Primer Congrés Universitari Català (1903), fou la primera gran manifestació o mobilització col·lectiva del catalanisme científic del segle XX. Fruit d'un sà inconformisme amb l'arcaica, anquilosada i retòrica universitat oficial, els metges no en foren absents. El president de la Comissió Organitzadora fou el Dr. Hermenegild Puig i Sais, i com a delegats d'entitats adherides hi havia: en Jaume Peyri, per l'Institut Mèdico-Farmacèutic; Agustí Bassols i Prim, per la Societat Mèdico-farmacèutica dels Sants Cosme i Damià; Joan Puig i Sureda, per l'Ateneu d'alumnes interns de l'hospital de la Santa Creu; Frederic Vinyes pel Cos mèdic municipal i Domènec Martí i Julià per l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, que presenta la ponència "Organització de la Universitat catalana" i Eduard Xalabarder, per l'Acadèmia d'Higiene de Catalunya.

Tots aquests noms els anirem trobant en successives manifestacions científico-professionals i patriòtiques del primer quart del segle XX. Això ho entenem com una manifestació de la consciència i del compromís de la professió mèdica i els seus capdavanters, en aquest combat del catalanisme científic.

L'any 1906; al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, la presència de metges i organitzacions mèdiques fou també molt nombrosa. Destaca la ponència presentada pel Dr. Antoni Bartomeus, en representació de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques titulat: "Necessitat de reconstruir el llenguatge medich-biologisch català".

El Primer Congrés d'Higiene de Catalunya tingué lloc el mateix any. Presidit per en Felip Proubasta, és el primer congrés mèdic en llengua catalana.

El Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana, celebrat a Barcelona l'any 1913, significa l'inici de la plenitud.

3) La Societat de Biologia de Barcelona (22), creada el 1912, no fou un instrument aliè al moviment científic noucentista, ni tampoc una societat narcisista. Es convertí en el nexa d'unió interior i d'intercanvi amb la ciència biològica de l'estranger. Fou el vehicle que contribuí més poderosament a escampar la ciència catalana pel món, mitjançant els "Treballs de la Societat de Biologia".

4) El Sindicat de Metges de Catalunya, és l'expressió més prestigiosa de l'associacionisme professional mèdic a Catalunya. Recollí els trets fonamentals del nostre caràcter: la llibertat, l'autonomia i la cooperació. D'aquí l'èxit que aconseguí aplegar a més del 80% dels metges que exercien a Catalunya.

La idea de la fundació del sindicat sorgí a Tarragona, l'any 1919, d'un grup de metges reunits al III Congrés de Metges de Llengua Catalana. Allà mateix ja es formalitzaren les primeres inscripcions i adhesions, i finalment el març de 1920 foren aprovats els estatuts i constituïda la junta, presidida per en H. Puig i Sais, un dels promotors i ideòleg.

Entre els seus objectius proclamava "la defensa dels interessos morals i materials dels metges residents a Catalunya" i "el major ennobliment de la funció social encomanada a la classe mèdica" (23). Aquests objectius foren ampliament coberts i la seva contribució a la vertebració de la professió mèdica i de la sanitat foren decisives durant les dues dècades de la seva existència.

La setena característica és la progressiva institucionalització de la medicina, coincidint amb la creació de grans instruments de treball col·lectius.

Fins a finals del segle XIX, la medicina es basa en la relació personal entre el metge i el malalt, mentre que l'assistència als pobres i desvalguts era assumida per la beneficència religiosa o municipal, en el marc de les velles cases de Caritat i hospicis.

Amb el segle XX, es manifesta una febre creadora i reorganitzadora d'institucions i serveis sanitaris i de recerca científica, majoritàriament promoguts pels poders públics autòctons, que en pocs anys canviaren el panorama científic-mèdic a Catalunya, millorant-lo. Es crearen nous hospitals, laboratoris i biblioteques, o es modernitzaren i ampliaren els ja existents.

Segons Ignasi Aragó (24), al segle XIX es fundaren 20 hospitals a tot Catalunya; mentre que aquest nombre fou igualat al segle XX en solament 25 anys. D'aquests nous centres sani-

taris creats entre 1900 i 1925, la meitat corresponen a Barcelona i l'altra meitat a la resta de Catalunya. Cal mencionar: Hospital de S. Pau (1902), Casa de Lactància (1903), Quinta de Salut "La Alianza" (1904), Hosp. Clínic i Provincial (1906), Hospital Nostra Dona del Mar (1914), Casa Provincial de Maternitat (1915), Hospital Creu Roja (1924), Hospital de l'Esperança (1925).

Entre els instruments col·lectius de treball dedicats a la recerca mèdica trobem: Facultat de Medicina (1906), Laboratori Provincial d'Higiene (1913), Laboratori Psicopedagògic de la Junta Protecció de la Infància (1914), Laboratoris d'Antropometria i Psicometria del Inst. Orient. Prof. (1919), Seminari-Laboratori de Fisiologia (1920), Laboratori de l'Escola Municipal de Deficients (1921), Laboratori de Psicologia Experimental (1922).

Entre les biblioteques d'importància mèdica creades a principis de segle XX destaquem: les biblioteques de Catalunya, del Institut de Fisiologia, de la Càtedra de Cirurgia, de l'Institut d'Orientació Professional, del Dispensari d'Assistència Social als Tuberculosos, de l'Institut Antituberculós de "La Caixa".

BIBLIOGRAFIA

1. Trias i Maixencs, A. Bibliografia mèdica catalana. p. 377. Corbella, J. i Calbet, J.M. Periodització de la medicina catalana. Llibre d'Actes del I Congrés d'Història de la Medicina Catalana, Vol. IV, Barcelona, Editorial Scientia, 1971.
Carreras i Roca, M. Discursos Presidencials dels Congressos de Metges de Llengua Catalana. Segon Congrés d'Història de la Medicina Catalana.
2. Roca i Heras, Josep M. Als metges catalanistes. Joventut, Vol. I, 1900, p. 161.
3. Tarruella i Albareda, J. Als metges catalanistes. Joventut, Vol. I, 1900, p. 178.

4. Portella, Ricard. Fer ciència és fer pàtria. Joventut, Vol. 2, 1901, p. 218.
5. Clotet, Bonaventura. Llibre d'Actes del I Congrés de Metges de Llengua Catalana, Barcelona, 1913, p. 14.
6. Tarruella, Joseph. Pseudo-Ciència. Joventut, Vol. 2, 1901, p. 573.
7. Article de presentació, sense signatura. Empori, núm. 1, gener, 1907, Barcelona.
8. Bellido i Golferich, Jesús M. Monografies Mèdiques, núm. 30, Barcelona, 1929.
9. Aiguader i Miró, J. Apologia de la Biologia. Barcelona, La Nau, 7-3-1929.
10. Pi i Sunyer, August. Barcelona, La Renaixença, 1900.
11. Pi i Sunyer, A. La Ciència experimental a Catalunya. Joventut, Vol. 2, 1901, p. 638.
12. Pi i Sunyer, A. "El ideal científico de Cataluña", i "El ideal y la actividad de la juventud catalana en el momento presente". La Cataluña, 1911.
13. Bellido i Golferich, J.M. Op. cit.
14. Trias i Maixencs, A. Op. cit.
15. Aiguader i Miró, J. Després de tres anys. Monografies Mèdiques, gener, 1929.
16. Pi i Sunyer, A. La Ciència experimental a Catalunya. Op. cit.
17. Martí i Julià, D. Per l'Escola Biologica Catalana. Anals de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, Vol. I, 1907, p. 54.
18. Prat de la Riba, E. La Nacionalitat Catalana. Barcelona, 1906.
19. Bellido i Golferich, J.M. Op. cit.
20. Aiguader i Miró, J. Op. cit. Després de tres anys.

21. Casasses, Oriol. La medicina catalana del segle XX. Llibres a l'abast 82. Barcelona, Edicions 62, 1970.
22. Danón, J. Los orígenes de la "Societat de Biologia de Barcelona". Medicina e Historia, Nº 65, Barcelona, 1977.
23. Editorial. Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya. Núm. I, Barcelona, 1920.
24. Aragó i Mitjans, I. Els hospitals a Catalunya dins el segle passat. Dins: L'Acadèmia i la Barcelona de fa cent anys. Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears, 1971.